

repudiate, reside-resident, rescind, restrict-restriction, rude, ruin, sequesterate, submarin, supplement, tact, vanity, verify, defect, deference, exhibit.

Bi hiztegiek hitz hauetatik bat ere ez dute jasotzen. Emandako zerrenda europar hizkuntzen zerrenda komuna da, bai hizkuntza latinoak ez direnena. Horren aurrean euskarak, hain hizkuntza txiki eta ahulak, zer joera daraman ikusirik, ezin dut ekin zerbait funtsezkoan oker gabiltzala susmatzea. Jokoz kanpoko sentsazioa ematen dit. Hitz bat edo beste eztabaidatzekoa izan daiteke, baina multzo osoari (milaka mordoa osatzen duenari) bigiraturik, zaila da ezlurtar konplexutik libratzea.

Baina auzia ez da horretan amaitzen. Erdal hitz horiei euskal ordainak ematean, soluzio berdinak edo berdintsuak emango balitzaizkie, gaitz erdi genuke. Okerrena da askotan bakoitzak soluzio ezberdinak ematen dituela. Edo neologismo diferentia asmatzen dute edo gutxi gora-beherako euskal hitz bat esanahi horretara korriarazten dute, bakoitzak hor ere aukera ezberdinei tiraturik. Hiztegitik hiztegiara diferentzia handiegiak ageri dira eta ez dauka bestela izaterik. Behin enbor komuna errefusatuz gero, zaila da banaka kointzidentzia osoa lortzea. Ez dut ukatzen hiztegi hauen aurrekoekiko aurrerapen erlatiborik, baina inguruko hizkuntzen unibertso kontzeptual komunaren zati oso handi batean, euskaraz oraindik dibagatzen ari gara.

MIKEL BUJANDA

Gutxitan bezala, aritu gara eztabaida kulturaletan Nafarroan 1996. urtean zehar. Liburutegia dela, zutik iraunarazi edo hauts bihurtu behar ote diren halako jauregiaren hondakinak, zapata zolaren pean galtzadarri zaharra ala lauza leunak izatea komeni den. Debate sutsuak izan dira. Gogoetarako deiak ere aditu ditugu. Eta herrialde honetako aurtengo kultur gintzan izen propio bat nabarmendu da. Urteak erakutsi digunaren kronika izan nahi du idazki honek. *Erakutsi, azalatu* izan daitezke hitz giltzak: aurreko urteetan, zenbait ka-

sutan aspaldi luzean, gertatua zena agerian uztea ekarri baitugu urte olinpikoak.

UZTARIK EZA

Atzekoz aurrera hasita, ezer baino lehen, azkena: bazena da orain agerian dena, alegia lehenago hasitakoaren segida, erdigordeta zegoena begien aurrera gordin agertzea, edo, hau ere bai, erein ez denaren berezko emaitza: uztarik eza. Horrela agitu da kulturagintzan Nafarroako paraje foraletan. Azken finen, dena prozesua da.

Kultura eta ikuskizuna eskutik hartuta ibili dira udaldian Nafarroako Jaialdietan. Hamabost edizio egin dira aurtengoa-rekin. Noraezean ibilitako hamabost urte. Errari eta zertasun jakinik gabe eginiko bidea. Oliten, gazteluaren ingurua hautatu zen topaleku lehenik. Erriberri zaharrak behar zuen izan bilgune enblematiko, Angulemakoaren pare, herrialde osoan ezetik nazioartean ere, suerteak lagundurik, ospea urtetik urtera bereganatuko zuen antolakizunerako. Gaueko trenaren ziztua eta meteorologia jostakinaren trabak gainditu beharreko ziren, tokiak merezi baitzuen. Urtetan eutsi zioten pretentsio horri, baina luzera eraman ezineko bihurtu zen. Erriberriko gazteluaren arrimura biltzen zirenek deserosotasunak pairatu zituzten, antolatzaileak ohartu ziren arte-ikusle horietarik gehien guztia Iruñerriatik joana zela, eta berrogei kilometro joateko, beste horrenbeste itzultzeko, egin behar izaten zuela zentzurik gabeko bidaietan. Erriberri eta Jaialdiek elkarri bizkar eman zioten orduan. *Oliteko* jaialdiek izenburua aldatu zuten, eta aurrerantzean *Nafarroako* bihurtu ziren. Deszentralizazioa harturik irizpide, saio batzuk Erriberan, Altsasun besteak, bat edo beste Zangozan, zer edozer Iruñean. Probaketak eginik, formula hau ere ez da mamitzera iritsi. Esperimentazioaren bidean, urte batean hemen, bestean han, egiten saiatu dira, oihalezko aterpea Baztan aldean paraturik, asteburuoro ikuskizunak izan ziren iaz. Ez da bigarrenik izan. Horrek ere ez zuen balio. Noragabeko bidaiak amaitu hurren dago. Aurtengoa etsi egin dute Jaialdien antolatzaileek, Nafar Diputazioko Kul-

tur saileko edo, bestizenez, Vianako Printzearen erakundeko arduradunek: «Ez dugu inbertsiorik egin; dena gastoa izan da. Hasieran genuen hutsune eta premia berberak ditugu hamabosgarren edizioaren bezperan». Mila milioi pezeta, oso behetik jota, eta ez da ekipamendu txikiena ere sortu. Erriberriko Gazteluaren inguruakoak kendu eta jarriko eszenatoki, eserleku eta gainerako instalazioa behar zuen. Gerorakoak ere hala izan dira, jarri eta kendu, ekarri eta eraman. Joan eta etorri horien guztiaren ondotik ez da ezer gelditu.

Ez da hemen auzitan jartzen Jaialdiek ekarri duten ikuskitzunen balioa; denetarik izan da, antzerki eta dantza, berri eta zahar, erakargarri eta uxatzaile, on eta txar, baliotsu eta exotiko, intereseko eta gabeko, eta balantzea gustoen araberrako izan daiteke. Izan ziren eginahalak, hasierako edizioetan, ikastaro eta mintegiak egiteko, haizeak eramanak. Programazioa aldakor, biltokiak ere bai. Errari. Eta finean, noragabea, gogoeta sakonekoaren beharrean. Borondatea eta intentzioa ez zen txarra.

Ez da kontua ezkor jartzea eta dena beltz ikusi nahi izatea. Jaialdi horien emaitza dira bi urtez behin, txandaka, antolatzen diren eta sendotuak diruditen lehiaketak: Julian Gayarrerena izena daramana kantuan, eta Pablo Sarasate, biolin-joleentzako. Izen ona eta ospea lortu duten lehiaketak dira, koherentziaz hornituak. Antzeko zerbait esan zitekeen Pintura lehiaketaz, ez balitz aurten antolatu ez delako. 1983an sortua, Jaialdiak hasi eta hirugarren urtean, hamahiru edizio izan ditu. Iazkoa izan da azkena. Ibilera agortu egin zaio. Baliteke Arte Garaikidearen Museoa, artista plastikoen betiko ametsa, gauzatu ahal izatetik inoiz baino urrutiago ikusten delako izatea.

Etena dela diote, behinekoa, gogoeta egin bitartekoa, baina ikasia dugu gisa honetako etenaldiak aterabiderik izaten ez duten hobiak izan daitezkeela. Adibide argia da Xalbador literatura-sariketa, Nafarroan izan dugun ospe handienekoa, eta 1991n, hobetu beharrez geldiarazia; geroztik ez on eta ez txar, gabe utzi gaituzte. Baina Jaialdien balantzearekin ari gara, eta aurtengo honek lausoak begietatik kentzeko balio izan du. Egiaren objektibotasunari lotua eta atxikia gelditu da inbertsiorik ez eginarena. Eta horren damua. Sufestak bezala ede-

rrak, edertasuna erakutsi ahala deuseztuak. Hamabost edizio izan dira, hamabost urte galdu dira. Ez du Nafarroak ikuskitunak egin ahal izateko barruti, antzoki, jauregi, tegirik. Hasiarako behar eta premiak.

ONDAREA GALZORIAN

Urtea oparora izan dugu kulturarekin, alde edo moldez, zeharrikusia izan duten debateetan. Horietako batek agerian utzi du erantzun zain dagoela Nafarroako Bibliotekaren auzia. Zaharrikua eta gainezka eginga San Frantzisko plazakoa, liburuak ezin kabituz, ez dago zerbitzu emateko baldintzetan. Bibliotekak Nagusiaren premia aho batez eta betez aldarrikatua dago. Urbanismoaren ikusmiratik eman da batez ere eztabaida, hiriko Alde Zaharrean kokatu behar ote den balizko Liburutegia, auzo horren errekuperazio ahaleaginean lagungarri izateko, eta halako, baina liburuzainek heldu diote gaiaren ardatzari, eta deika hasi dira Donostiako Koldo Mitxelena Kulturunetik zer ikasia badela, edo Salamancan eta beste zenbait hiritan eraike eta antolatu direnetatik. Kontua da atzean geratu zaigula Nafarroa. Ongizate sozioekonomikoaren adierazgarri diren datu estatistikoetan aitzindari izanik ere, badu herrialde honek zertan ahalgetu. Agerian gelditu da hori ere.

Liburutegia urruneko asmoa den bitartean, Nafarroako Artxibo Nagusiarena urrats bat aurrerago dago, aurreproiektu-fasean, Rafael Moneoren esku. Zerbait handi espero da, ez nahitaez tamaina fisikoaren handieran. Baina ez da txikia izan Artxibategia gordeko duen eraikina zutitu ahal izateko egin den txikizioa: erregioaren jauregia, edo jauregiaren azken aztarrenak, Iruñeko Nabarrerian, eraitsi eta ezabatu dute. Beranduegi ibili dira oroitzapen historikoak birrintzeari itsuskeria deitzen diotenak. Eta hurrengoetarako erne egonen direla zin egin dute. Horrela, Alde Zaharreko kaleak oinezkoentzako izan behar duten aitzakian, galtzadarri zaharren orde harlauza modemoak plantatu nahian dabilzala ikasi ahala, erresistentzia antolatu dute Ondare historikoaren defentsan. Ideiek kideei hots egin baliote bezala, ondareaz jarduteko beste motiboak etorri dira:

Aralarko baseliza, Uxueko eliza-gaztelua, hezetasunak jana bat, pitzadurak hautsia bestea. Ez azpiegitura, ez ekipamendu, ondarea galzorian. Ulertuko duzue orain zergatik dituen Na-farroak hain errepede onak.

MUSIKAREN ARGI ETA ILUNAK

Lehentasunen kontua izanen da agian, badakizue, enpleguaren sorrerazle diren inbertsioak lehenik. Bereizi, hautatu eta lehenetsi egin behar da. Hautuaren beste ebidentzia ekarri digu urteak: Pablo Sarasate orkestraren egoera. Sinfonikoaren neurria iritsi ezin, musikari gehiegi lirasteke horien kostoaren zama eraman ahal izateko; errepertorioan ere, ondorioz, hutsuneak handi; behar den moduko egoitza eta entsaiolekurik ez; bazkideetan urri; aurrekontu publikoen emaria aurreko urtearen pareko, eta aurrekoan lehenagotik heldu zen zenbaiteko bera, eta honela urte mordoskan. Orkestra, itolarrian.

Musikaren ildoak hartuz gero, erakunde musikalen panoraman urtean barrena biztu eta itzali diren beste argi eta ilunak aipatzeko unea izan daiteke honakoa. Eta bide batez, huts eta erru guztia ez dela beti Administrazioarena erakustekoa. Krisian sumatu dugu Iruñeko Orfeoia; une hobek bizi izan ditu. Gauza bera Ganbara Abestaldean. Luis Morondok duela 50 urte sortua, ez du edonork urrezko eztaiak ozenki ospatzeko aukera galtzen uzten. Hauek horrela egin dute. Ez da seinale ona. Kontrastean bizi guztiko unerik esperantzagarrienak bizi ditu Pamplonesa Bandak. Zuzendari Josep Vicent Egea duenetik, asmoberritua, igande eguerdietako pasodobleen hesia gainditzten hasia eta bestelako pretentsioekin ageri zaigu. Bidea okertzen ez bada, itxuraldaketa nabarmena biziko du Pamplonesa Bandak. Iruñeko Udalak babes gozo eta osoa agindutako bandari, Diputazioak Sarasate orkestrari ez bezala.

Aipamen laburrean, urtean barrena Iruñean adi litekeen programazio musikalaren atal garrantzizko da Euskadiko Orkestra Sinfonikoa. Datu bat jakin dugu: etxeko orkestrak, Sarasatek, baino abonatu gehiago ditu Iruñean Euskadiko Or-

kestrak. Urratsez urrats eginez bidea, ez da lorpen txikia Euskadi izenak askoren aurriritzirako dakarren errezeloa haizatzen asmatzea. Musikaz azkenik, Iruñeko tradizio errotuenetakoa, Sozietate Filarmonikoarena. Gaiarreren aforoa mukuru betetzen du sozietate honek antolaturiko programazioak. Eta batzurrekin eta besterekin, baita Europa ekialdetik noiz edo noiz sarritan etortzen diren orkestrekin ere, edo Ateneoak antolatzen duen kontzerturen bat gehituz, guztiarekin entretenimendu musikal handiskoa iristen da Iruñera. Honetan konparazioaren erronkari aise eutsiko lioke Iruñeak.

LITERATURAK LORALDIA

Musika horiek utzirik, motzean arte plastikoak. Oteiza Fundazioak bi bultzadatxo izan ditu urtean ibilera motel geldoaren bizgarri. Bi sinadura izan dira, eta Estatutuak legez onetsiak baratuak. Baten batek argitu beharko ligukeena da zer izan den Fundazioaren gurdi astunari tiraka, zintzo eta leial tiraka zehazten ausartuko naiz, ibili dena, halako batean eraketa-prozesutik egotzia izatea. Aitona haserrekorraren erabakia baino gehiago dirudi diruaren usainera arrimatu den putre ren baten maniobra. Nor denak argi dezala.

Eta literatura. Liburuak. Esana gelditu al da Xalbador sariketa oraindik gogoan dugula bosgarren urtea igaro bada ere antolatu gabe? Esana ez dagoena, non arraio gorde duten Leizarragaren Testamendua, iaz lehia biziko kandelan eresia. Hori baino garrantzizkoago, Nafarroako literaturak azken urteotan, aurtengoa b a me, bizi duen loraldia. Hala esan liteke hiperbolerik gabe: Alderaketa egin ezazue Nafarroa Garaiak aurreko mendeetan sortu duen idatzizko produkzioarekin. Inoiz idatzi dena baino gehiago izatea ez da merezimendu, erraza baitzegoen. Balio handiago du esateak, enpresarioek gustoko duten modura, ekoizpen konpetitiboa dela hemengo oraingoa. Eta askok nahiago badu ere begia galdu ikusi duela aitortu behar ez izateko, lehen aldiz —barka bekigu Joan de Amenduxek— Nafarroan euskal literatura urbanoa egiten da, literaturaren jenero guztietan.

IZEN PROPIO BAT

«Kazetaritza anekdota da, eta gero isiltasuna». Harrikadak diren esaldiak, epaiak, juzku libreak. Bizar handiaren atzean, zapela beltzaren pean, burua izkutatzeko trikimailuak behar bada presentzia nabarmentzenagotu egiten du. Pablo Antoñanaren urtea izan da 1996. Ez du aurtengoan aurrekoetan egin ez duenik egin. Aurrekoetan ukatu zaiona eman diote ordea. Aitorpen publikoa eta esker ona.

Vianako Printzearen sarirako izendatu zuten. Makurtu gabe, txapela burutik kendu gabe hartu zuen Felipe Borbongoaren eskutik. Eusko Ikaskuntzak egin dio gero adiskidantzako omenaldia. Ikustekoa zen gizona Sorladako San Gregorio Ostiense basilikako pulpitoan igota, zapela buruan, berak bakarrik esan ditzakeenak esaten, beste inork ez bezala esaten.

Gerraren miserien kontalari eta salatzaile, geografia literarioaren sortzaile, Yoarko errepublikan lehendakari litzateke, ez balitz Pablo Antoñana anarkista sentitzen delako. Bere kasa ibilia, korriente aurka, Francoren gerra amaiturik irabazleek alderdian zegoela ohartu zen, eta gaitzetsi egin zituen garaileak. Gerra guztietako, edozein motatako irabazleak madarikatu zituen. Orduan galtzear zegoen, orain galdua dagoen, nekazaritza-munduko errealitate, hizkera eta jakintza biltzen jakin du. Geure hurkoei bizi diren artean omen egitea ia miraria den herri honetan ez da gutxi Antoñanari merezi hainbat esker garaiz ematea. «Lanbide tristea kazetariarena...».

LUIS FERNANDEZ

INTERNET-URTEA

Internet-urtea izan da 1996. Modako hitza da, modako tresna. Gailu ezezagun bat da oraindik nazioarteko sare informatikoa: galderak eragiten ditu, zalantzak sortzen ditu. Aukera handiak eskaintzen omen dituen zerbait, negozio ikaragarria, ez gara gehiegi fio ea zer ote dakarren Internetek. Profezia eta